

Novi Skerlićev lik

Midhat Begić: „JOVAN SKERLIĆ ET LA CRITIQUE LITTERAIRE EN SERBIE“; Paris, Institut d'études slaves de l'Université de Paris, 1963.

LITERATURA O Jovanu Skerliću je veoma obimna. Osim studija, zasebno štampanih, Bogdana Popovića, Vasa Glušča, Vukosave Milojevića i Zivomira Mladenovića, objavljeno je u časopisima i listovima još mnogo dobrih eseja o delu našeg najznačajnijeg kritičara. Monografija Midhata Begića svakako je najiscrpljniji rad posvećen Skerliću i u našoj današnjoj dosta oskudnoj kritičkoj literaturi zauzima jedno od prvih mesta. Ova obimna knjiga, dokumentovana, lepo komponovana i pregledno pisana, zaslužuje da se o njoj govori opširnije bez obzira što je objavljena na francuskom jeziku i do danas ostala neprevедena.

Begić je vodio računa o svim dosađajnim ispitivanjima Skerlićevih biografija i komentatora, kao što to ustalom radi svaki skrupulozni naučnik. U iznošenju biografskih podataka oslanjanje se umnogome na studije Mladenovića i Vukosave Milojevića, koristio se isto tako i sećanjima mnogih Skerlićevih drugova i poznanika, klosada neobjavljenom Skerlićevom prepiskom i, to treba posebno istaći, uspomenama i usmenim kazivanjima Klare Skerlić, žene velikog kritičara. Ovaj poslednji izvor omogućio mu je da dublje prođe u intimnu prirodu Skerlićeve ličnosti i da je osvetlji sa strane malo poznate. Begić govori o Skerlićevom poreklu, detinstvu, školovanju, intelektualnom formiranju, književnoj, publicističkoj i političkoj aktivnosti detaljno i izvareno zanimljivo. On ga prikazuje na istorijskoj i književnoj pozadini epohe. Begićeva studija nije samo prikaz života i rada jednog pisača već i široka slika jednog vremena. Pred nama vaskrsava daleko razdoblje, složeno, protivrečno, dinamično, u kome se ukrštaju izuzetni stvaralački elan i moralni idealizam sa razbuktašim sujetama i mržnjama jedne male i zatvorene sredine. Begić citira kritike Skerlićevih dela, prikazuje polemike koje je on vodio sa svojim mnogobrojnim protivnicima, porodične nevolje u koje je zapadao, finansijske krize, osećanje napuštenosti koje ga je spopadalo u trenucima kad su ga, usred najžešćih borbi, napuštali i najbolji prijatelji... Intimni, živi, veliki i večiti Skerlić izrasta iz Begićeve knjige. Bez ulepšavanja i pedanterije, Begić iznosi mnoštvo fakata uzetih iz prašnjava novina i revija, veštih ih povezuje u celinu i rekonstruše moćnu figuru kritičara, dobro osećajući njegove osnovne vrednosti. Begić piše o političkom i književnom uticaju koji je Skerlić izvršio, o njegovoj posmrtnoj sudbini koja je, kako autor monografije kaže, više podsećala na dugu sahanu nego na oživljavanje njegove misli. Proučavajući, naime, kritike objavljene dvadesetih i tridesetih godina, iz pera nadrealista, ekspresionista, zenitista i drugih u kojima je Skerlić bio žestoko osporovan, Begić je zaključio da je, nasuprot Matušu, čiji je ugled neprekidno rastao, Skerlić pada u sve dublji zaborav. Ali savremena kritika nije više onako oštra, čak i nepravedna prema Jovanu Skerliću. Ove godine je slavljen pedesetogodišnjica kritičare smrti. On je nadziveo sve slike koje je izazavo, sva poricanja i omalovažavanja i ušao u krug pisaca najviše nacionalne vrednosti. Begićeva knjiga predstavlja u neku ruku bilans celokupne dosadašnje „skerličologije“. U pogledu ocena i sudova, on usvaja superlativno mišljenje Bogdana Popovića, Branka Lazarevića i Milana Bogdanovića.

Begić je, ocenjujući pojedina Skerlićeva dela, navoao stavove ranijih kritičara, ali on je uspeo da osvrti mnoga područja Skerlićevog života i dela iz nove perspektive. Skerlić je bio, po jednoj rasprostranjenoj legendi, čovek bez sumnji o kolebanju, apsolutni optimista, sposoban za sintezu, ali nedovoljno senzibilan i rafiniran, Begić odlučno i ubedljivo ruši taj mit. Proučavajući kritičare sveske, citirajući sećanja i reči Klare Skerlić, on otkriva jednog drugog Skerlića, opsednutog, i pored ogromne vole za životom, idejom smrti. Kao i njegovom vitelju Gijou, i de a1 muje sižio da se spase od skepticizma i pesimizma. Mislio je na svoj tragični kraj često i intenzivno. Jednom prilikom je rekao ženi da je umoran od života; pomenuo joj je mogućnost da se zajedno ubiju, kao što su to učinili Pol Lafarg i njegova žena. Drugom prilikom, prolazeći grobljem pored otvorene rake, okrenuo je glavu druge i rekao s užasom: „Kad čovek pomisli da će jednog dana počivati na takvom mestu!“ — Rekao je još Klaveri obeshrabreno: „Pazi, kad bих umro, novine bi pravile buku 15 dana i onda bi me zaboravili“. Skerlić se borio protiv neverice i obeshrabrenosti grozničavim radom i isticanjem pozitivnih vrednosti života: lepotu, ljubavi, socijalnih osećanja, kulturu i duha.

Originalna je i zanimljiva Begićeva analiza Skerlićeve estetičke i filozofske misli. Vitalistička teorija Zan Mari Gijoa, Skerlićevog učitelja, koja inače ima mnogo sličnosti sa Ničevom filozofskom konцепцијom bila je ukratko prošlog veka poznata u mnogim evropskim zemljama, gde je imala svoje pristalice. Pesnici, kritičari i romantičari koji su slavili stvaralačke moći čovekove, odbacivali su i naturalističko slikanje života, lično idealu, i rafiniranu, ponekad morbidnu osećanja simbolista. Ta snažna vitalistička struja kojoj je pripadao i Skerlić, zasluzna je, primećuje Begić, za opisivanje nepoznatih društvenih sredina (Maksim Gorki), za stvaranje novog pejzaža, često halucinatnog, moderne civilizacije (Bezruč, Verharen), za slikanje dalekih zemalja i egzotičnih oblasti (Kipling, Džek London). Pod uticajem Gijoa nalazio se i čuvani češki kritičar Šalda. Vitalizmu se donekle približavaju, kaže Begić, Andre Žid u „Zemaljskoj hrani“ i Moris Bares u „Jskorenjenima“. Ovakva jedna interpretacija koja stavlja Skerlićevu misao u evropski kontekst značajna je i plodnosna; trebalo bi da ona posluži kao podstrek našim komparativistima za dalja izučavanja.

Nasuprot nekim Skerlićevim kriticima koji su smatrali da je on bio isuviše utilitaran, Midhat Begić ističe: „Umetnička vrednost bila je, lako, za njega, kao i za njegovog učite-

lja Bogdana Popovića, najviši princip kritike“. Mnogi opšti stavovi i sudovi Skerlićevi koji se odnose na evropsku književnost odoleli su vremenu. Begić navodi jedan interesantan primer, Skerlić je u predavanju „Uništenje estetike i demokratizacija umetnosti“ podvukao razliku između Svetozara Markovića, koji je odbacivao samo jednu vrstu estetike, i njegovih učenika koji su odbacivali umetnost i estetiku uopšte. Markovićevi sledbenici podržavali su Pisarevu koji je, na osnovu jedne pogrešno shvaćene rečenice Černiševskog, proglašio uništenje estetike. Objašnjenje koje je dao Skerlić pre nekoliko decenija nasha je Begić i u knjizi Armana Kokara „Pisarev i ideologija ruskog nihilizma“, objavljenoj 1964. u Parizu

Kao zbir materijalnih pojedinosti, monografija Midhata Begića predstavlja najpotpunije ostvarenje koje se u ovom času može dati. Sto se tiče tumačenja i ocena Skerlićevih radova, ona sadrži prodorni i koherenčni viziju Skerlića i vremena u kojem je on živeo; što, razume se, ne znači da se predmetu koji Begić obraduje ne može prići i sa drugih strana. Možućna je i izvesna neslaganja sa pojedinim shvatanjima Midhata Begića. Ali insistiranje na njima znaci da bi u ovom času mrzvolju, cepidlačenje i nepoštovanje jednog ogromnog i plodnog napora u koji su uložene najbolje godine života.

Pavle ZORIC

OBNOVA POZNATIH OBRAZACA

Ciril Zlobec: „BELE ZASTAVE“; „Prosveta“, Beograd, 1964. preveo Dejan Poznanović

pronademo inventivnog pesnika. Isto tako, neće nas ni drugi pol Zlobecovog pesništva, pesme u kojima primenjuje različit od spomenutog formalni prese, uveriti u pesnikovu izuzetnost. Reč je o pesmama „Svakidašnjost života“ i „Balada o našem simbolu“. Unjima pesnik intenzivirajući na estradni način kolokvijalni govor (u prvoj) pokušava da izrazi univerzalnu situaciju čoveka sukobljenog sa silema koje ga onemogućuju i prete mu, i daljinski koncipirajući svoje stihove (u drugoj) suprotstavlja jedno drugom dva shvatanja života, ono koje veru i san prihvata kao pokretač za akciju i ono koje čoveka vraća tlu. Neće nas ove pesme oduševiti jer, i pored velične virtuznosti i pesničke sposobnosti variranja iste fraze sa različitim efektima i disparastrim smislom, one pre svega predstavljaju pokušaj opširnijeg obrazloženja pesnikove duhovne poezije, pokušaj koji emocionalni deo čitačeve psike ostavlja neangažovanim.

Pa gde je onda vrednost, istina i lepotu u kitovskom smislu tih reči, Zlobecovog pesništva, vrednost na koju je čitalac maločas bio upozoren? Za mene je ona negde na sredini — u najmanje pretencioznim pesmama, najmanje pretencioznim u tom smislu što ne nastoje da daju ontološke definicije i razloge raznih stanja duha, s jedne strane, i ne upuštaju se u suvise njihove deskripcije s druge. U pesmama kakve su, na primer, „Kao beli pelikanov vrat“,

Razdražljivi mir proleća naselio se u mladi populjak i u twoje snove, u boluagnutom nad staru ranu kao beli pelikanov vrat.

Sećanje, mekotrike lastavice, u veselim vračaju sa jatima krajeva gde je njihovim krilima snagu udahnuo tvoj prvi put utoljeni smeji.

Čutke prognana ili žalutala u tata razdraganih selica, sada se s njima vraća ljubav moja, ne umorna, čvrsta od puta.

I čeka kada će svoj beli vrat u očekivanju izravnati tvoji snovi da u rani koju je nekad otvorila zauvek svijej svoj dom.

i u ljubavnoj lirsкоj pesmi „Dva vela sunca“, iako ova druga po jezičkoj fakturi i u po sintaktičkoj konцепciji, koja se ogleda u silmantim slikama i metaforama, izdaleka podseća na Raičkovićevu „Zlatiborsku pesmu“. U takvim pesmama nalazimo finog liričara, umetnika poetske sluke, i tradicionalnog i modernog, pesnika koji nas sigurnim, ni po čemu ekstremnim ali zato proosećanim i sugestivnim sredstvima vraća jednom zdravom a zapostavljanom poimanju lirske poezije... Pesme koje, potput „U strahu se spasi“, između tradicionalne, slike koje izraštaju iz opštih ljudskih emocija i ponovo se u njih uklapaju stvarajući sazvjeđe i harmoniju sa čađevošću potreboim i osećanjem za poetsku, za estetsku verbalnu sintezu koja će proizvesti u njemu i emocionalni efekat. Samim tim, one su najjači dokaz snage Zlobecovih pesama.

Apsurd je mogućan

Miro Glavurtić: „GLAD“; „Matica srpska“, Novi Sad, 1964.

MIRO GLAVURTIC

MATIČNA EDICIJA „Prva knjiga“ nečekivano je afirmisala zrelog književnog stvaraoca. To je opšti zaključak i čitalaca i kritike. Ali se objašnjenje uspeha pisca potražilo na strani koja ne odgovara implicitnim vrednostima dela. Govori se: Glavurtić je nadrealist od glave do pete; on se nadahnuto koristi složenim mehanizmom asocijativnog pripovedanja, pripovedanja tako organizovanog da tkoči njegove životnosti čini splet najprečnijih i najnečekivanih asocijacija kao čistih „po-dataka podstesti“. Zaista, Glavurtić bestidno razgoliće odavno razgolje-nu podstvu, ne ferma dušu i tričarije njenih „zračenja“, sprovodi zahtev činičnog razmišljanja o čovekovoj komediji prikrivanja telesnog smrada, culne izopačenosti i mogzognog burila. Uza sve to, insistirajući na reskoj, prodornoj i iznenadujućoj slići (u stilu „mirisi jednog umirućeg vremena, napadače njegovu lobanju kao ekvatorijske mušice“) — on formira akt striktnog negacije.

U suštini, međutim, nered nadrealističkog postupka (nered koji valja razumeti kao „novi red“!) Glavurtić pre-vazlazi skladno obuzdanom inspiracijom, preciznom rečenicom, hladnim, gotovo ravnodušnim odnosom prema objektu pisanja, strogim merenjem pojava koje zahvata. On je (ako se baš hoće) tačan i disciplinovan nadrealist i, prema tome, vrlo malo nadrealist. On je vešt pisac koji za sebe znalački koristi tekočne jednog duhovnog rasploženja, ne dugujući mu, za uzvrat, ništa. Tako postupaju najsposobniji.

predstavljaju drugi, veoma uspešan stvaralački postupak Zlobecov:

Ne idu dalje no što smeš, hrabriji od tebe manje su hrabi bili, na strahu pomisili:

Krdo divljih konja je u meni, čime da te u pravi čas opomenem? Moje ruke su laskavi vetrar u njihovim ostuškujućim grivama;

moj glas umuknuo u omamljiv miris i baje zelenim travama da ne osete pesak koji im već liže kopita;

moj pogled je rosa jedne noći koja se na njihovim kopitama bije s plamenima peska — kako samo da te u pravi čas opomenem...

Dramski valeri, insistiranje na čistoj emociji oslobodenju deskripcije i ličnih posebnih kvalifikacija, osećanje tako snažno i uverljivo izraženo da nam se čini da je to pesma koja ima sve, čine je u asocijativnom smislu savršeno dovršenom. Čitalac u njoj otkriva sadržaj, verbalnu i muzičku orkestraciju, osećanje za koje se vezuju. Njen asocijativni naboј je dovoljan da jedna individualna, možda, duhovna situacija preraste u univerzalnu: pred nama iskrasava čovek u današnjem vremenu, u svim vremenima, njegov večiti strah, njegovu sposobnost za san i akciju, za borbeni odnos prema životu i njegovu unutrašnji konflikt proizvoden iz svesti da akcija može biti pogubna. Iz nje izbija, ukratko, čitava dilema života uopšte.

Poetski svet je, dakako, do izvesne mere uvek artificijalan. Njegovo zraćenje utoliko je smislenije za nas ukoči, više svaka pesma, veština pesničkog stvaranja imaginativnih obrazaca, korespondira sa obrascima iz takozvanog realnog života (metafora je, pritom, medijum čijim posredstvom taj odnos postaje blizak čitaocu). Kako se ti obrasci iz realnog života menjaju ni jedna poetska slika nikada ne može dobiti apsolutnu istinu. U tim neprekidnim dijalektičkim promenama nalazi se šansa Zlobecovog (kao, uostalom, i šansa svih drugih pesnika) stvaralačkog sebe porazu on: taj poraz prihvataju kao da epohu, kao svoju boju i bit, oni se (da bi ostali ljudi!) izjednačuju s porazom. Okav skaredno iznijansirano, „bazarnovski“ izraženo, to čovečanstvo je, jednom za svagda održalo i proguralo svoju ulogu. Od njega su, hteli mi u to da verujemo ili ne, ostali samo pabirci, antikviteti nakidureno maskiranog zadaha. Glavurtić je posmatrač tih pabiraka, iz njih oslobođena porazna ironija, smeš nad tragedijom u potpunoj komediji. Za takvu projekciju bila je potrebljana izvesna plemena nemilosrdnost. On je nema, ona je njegovo najglavnije oruđe.

* * *

To se tiče Glavurtićevog stiha, u svojoj osnovi to je, s jedne strane, po-Nastavak na 4. strani Dragoljub S. IGNJATOVIC

POLIFONIČNA POEMA

Radoslav Vojvodić: „REVOLUCIJA“; „Obod“, Cetinje, 1964.

ezija crne nonšalanse, lake podatnosti rasplutom svetu asocijaciji, rezignirane svesti o košmaru psihe, a s druge strane — poezija prezira za sve što je malo ljudsko ili lišeno ljudskog, poezija mržnje prema zatečenom „redu i poretku“ gde trulež uzima masku zdravila, a strava oblik u miris smirenosti, poezija ljubavi za nepregledno i neizvesno, za opasnu mogućnost direktnog suočavanja smrти i života u jednom jedinstvenom trenutku razrešenja s kočačnim, nesumnjivim rezultatom. Glavurtić polazi od rastkovske simulantističke pesme, od stihovanog Marka Ristića i od Crnjanskog sumatraizma. Tem pirani, vokativni neret primog, sterilizatorsku misaostru drugog i neuhtaljivu bolećivu čežnju trećeg — on koristi naučeno. Kojiput previše naučeno: ra splošenje mnoge pesme Rastka Petrovića preneto je i ponovljeno bez odstupanja („Parabelum“), a mnogi stihovi kao da su direktno citirani iz Crnjanskog („Andela“). Ali Glavurtić, pre svega, piše svoju pesmu. I to svuda gde simulantistički verbalizam i sumatralski prepustanje precizno povezivanju nespovijedljiv celina zamjenjuje — silikom i poetom. U stvaranju svoje pesme on je, najčešće, uspešnji no kao pripovedač. To preim秉stvo je sadržano u samoj prirodi njegove pesme. Za razliku od pripovetke, pesma hoće da vidi perspektivu, hoće da otkrije pozicije koje upućuju na dalje (uspešno) nastavljanje života. Ona ostavlja istorijski već ispoljenog i završenog čoveka i trudi se da bude nagovještaj onoga što predstoji. Valja se poslužiti izvesnom paralelom. Likovi Glavurtićevih crteža i kolaka izražavaju zabeležnost, onu potpunu zabeležnost koja je na ivici debilnosti usled sušenja mozga. Likovi proze korak su dalje u viđenju čoveka kao žrtve pred svojim sopstvenim gadostima i užasima: utopljeni su u metalni fluid zamrznutog košmara, okamenjene more. Likovi pesama, međutim, razbijaju okvire robovanja strahu, pomeraju svoju nesigurnost, ali ne u pravcu mogućnog ludila, već u pravcu emocionalne uznemirenosti. Oni postaju nemir i radoznašlost, počinju da razlikuju sebe kao mogućnost drukčijeg odnosa prema životu i drukčijeg, strukturalno izmenjenog, života. Oni počinju da sudeluju.

U tom smislu, svojom pojavom, u navali izvikanih vrednosti niza naših pesnika (mlade i najmlađe generacije), Glavurtić otkriva jedan izgleda zaboravljen umetnički imperativ: nije dovoljna samo emocija (omogućena posredstvom talenta), mora da postoji nešto što će emocija pratiti; to nešto mora biti misao. Glavurtić je pesnik koji misli, pesnik koji umne da misli. Zbog toga je on, između ostalog, i poučna negacija opštег esnafskog i genijalskog stihovanja, „amater“ nadmoćniji od „profesionalaca“.

Dragoljub S. IGNJATOVIC

muzika

Dve predstavnice grupe muzičke kulture Amerike

Payle
STEFANOVIĆ

skih slika starih majstora, iz strogih polifonih struktura kao simbola opštih i trajnih ljudskih vrednosti.

Nije li onda više no zanimljivo zapaziti da u današnjoj Americi postoji i deluje jedan profesionalni muzički ansambel koji se predano trudi da očuvaju kulturne spomenike iz oblasti mužičke umetnosti sa jednog tla, razdvojenog od muzičkog studija grupe „Pro Muzica“ u Njujorku debelim i mutnim vodenim masivom Atlantskog okeana? Amerikanci su dakle svesni svog evropskog porekla i na planu kulturne tradicije prvrženi vremenu no prostoru. Svaka čast!

MUZIČKA AMERIKA U EVROPI

Simfonijski orkestar iz Pittsburgha (savezna država Pensilvanijska USA), sa svojim muzičkim direktorom, dirigentom Vilijemom Stajnbergom na čelu, na svojoj turneji po Evropi, priredio je u Beogradu dva koncerta.

Odarao sam prvo veče, na čijem je programu Veberova uvertira za operu „Eurijanta“, drugi. Koncert za klavir i orkestar savremenog američkog kompozitora Semjuela Barbera i prva Simfonija Gustava Mahlera. Već prvi taktovi standardne kompozicije romantičkog pretka simfonijske tembrizacije kao ekspresivnog činioča orkestarskog jezika otkrili su jednu zvučnu gudinu, punoču i tananu diferenciranost tonskih fraza, koja ne samo da objasnjava no i opravdava dugi put, prekoceanski let i napor čete instrumentalista, uložen u turneju po dalekim zemljama. Sve iz partiture postaje od jednom sočno, zaobljeno, plastično, reljefno, skoro vidljivo: slušamo, dakle, jedan simfonijski ansambel čije reputacija počiva na znanju, vještini, tehničkom savršenstvu i veoma visokoj umjetničkoj izrazitosti. Rezultat prisne saradnje dirigenta (koji zna da je branilac autorove misli i osećanja u delu) i kolektiva čiji je svaki pojedinačni sarad-

nik dorastao zadatku koncertnog soliste, ako bi zaveštanje partiture to bašlično od njega zahtevalo.

U Barberovom Koncertu pojaviće se, kao solist, mladi pijanist Džerom Levental, jedna liha i smerna, skromna i krotka ljudska figura, koja nekoliko trenutaka posle izlaska na podijum uspeva da se preobradi u tumač grčevitih nemira, sinkopiranih grimasa i svakovrsnih ritmičkih nestalašluka Šekspirovog Puka, rođenog u ovom našem veku i tonski portretiranog u partituri Semjuela Barbera. Drugi, srednji stav Koncerta (sa temom u flauti pa zatim u oboli) otkriva nam stilsku hibridnost dela: u njemu klijaju i rastu prizvuci muzičkog impresionizma. U finalnom, trećem prste i tresu se plesni ritmovi koji su tamo daleko, preko Atlantskog okeana, verovatno zamišljeni veoma egzotično, levantinski, razbarušeni od snage i primarnie silovitosti, no koji mi, ljudi sa Balkana, sa lakom glatkom auditivno asimilujemo, jer nam je makedonska puluzacija igre bliska, jasna i intimno pristupača. Aplauz dvoarane je golem i gust, pa svira ponova sada pred klavijaturu i stane sneno i setno, a zatim strastveno i burno plesti Preludijum i Nokturno za levu ruku Aleksandra Skrjabina, opus 9, jedan klavirski dragulj još iz 1894. godine, iz Skrjabinovog perioda šopenovskih i listovskih, dakle prevashodno romantičarskih harmonija.

No ja sam se za ovaj koncert opredelio (ne mogući prisustvovati svima) zbog Mahlerove prve Simfonije, jednog simfonijskih iskanog gledanja na život i svet koje je, i dan-danas, više nego pedeset godina posle Mahlerove smrti, mnogima neprihvatljivo, tude i nemilo, baš onoliko koliko je i ceo Mahler, sa svih svojih devet simfonija (i nezavršenom desetom), ostao spor, problematičan, isprazno glomazan i — kako često kažu — pun prepun banaliteta, trivijalnosti, valcerkog i lendlerskog, malogradanskog i marševskog for-

Dragutin
VUJANOVIC

Večiti pustinjak

V ečiti pustinjak, pesnik nema doma; pesma mu je utocište a nju nade ko amajlu na danu potonule lade, ko neku stvar ničiju nakon brodoloma.

I nosi je, sa njom stekne i izgubi svet. Zvezde uči drhtanju a srce samoci. Vreme mu se ruga kao buljina u noći, dok uz stabla bršljan vije tuge splet.

On je dodir drugog neba, zalutali dan, cvet uzalud preobražen i bez odbrane, naseobina zvukova, lepota i strah, sve što svet sanja dok zora ne svane.

Kad on hoće život snu da prilagodi, zalujlju se samo malo senke u vodi, i kad reč ljubav, izgubljenu, prozbori, samo granje pocrni i setno zašumari. Večiti pustinjak, pesnik nema doma. Samo sebe izdaje, samo sebe vara. U srcu mu bljesak nade — odsjaj grom, u svome sjaju ko sunce izgara.

Tvoja nežnost, majko

M ajko, ti se nad rekom kao vrba povi u svetloj vodi da ispreše rublje. Čaršavi su kao rašireni golubovi. Od twoje suze ne znam ništa dublje.

U šumi, sa dlanovima prečistih ruku, ti izvucu korenje gorko i mrke klade, a onda nam pomilova lica u jastuku po kome san sa zvezdom iz gore pada.

Tvoje lice pod zadimljenim krovom bilo je svetlje od svakog oltara. Koračali smo s tvojim pisnim zovom obalama jezera, iznad jama, kraj omara.

Tvoja nežnost osta na živici gloga kao odbezleg leptir iznad vode. Ja pevam sada miris skuta tvoga, jedino mesto milosti i slobode.

Majko, teče voda niza stene slapom — kao potok i radost zam presuši: ti oslonac sada tražiš štapom, a kao vitraž je sećanje u duši.

Tvoja senka lomna žuri preko dola: s njom mi je i šuma rodna bliza. Moje srce je celom svetu metropolu a sunce mu je tvoga oka žiga.

II

Izdade me pesma, majko, što će sada? Reč poslednju će preduhitrit smrt. Čutim: tvoj glas je ko lepa opsada, kao vedri i pun slavuva vrt.

Daj mi još jednu reč milošću da cveta, dašak bar, da raspriši sjaj u srcu morn: možda bih stvorio najlepšu pesmu svetu, mažda bi ljubav tad ispunila svaki dom.

Daj mi tu reč, majko, Sto me ne njuči i nju da prozborim kao reči druge. Moja molba ko okean izgubljeno huči i stišava se u nedrima twoje tuge.

A Šta, ja to tražim? Ti si mi sve žala: gde sam tuđinac pravi da istrajam. I greh je dirati u tvoj mir, humak mala. Mogu samo da ljubim twoju travu, i da se kajem.

Nastavak na 10. strani

Brana CRNČEVIĆ
piš
kao
šio
čutiš

Gоворимо tiho i pošteno, što poštenije to tiše.

Lako je psu, on ne zna na koga laje.

Kad vidiš mnogo automobilista kako da pogodiš ko ide napred a ko se vraća nazad.

Šta vam vredi što ste teoretski ispravni kad ste praktično krivi.

Covek je u gužvi uvek sam.

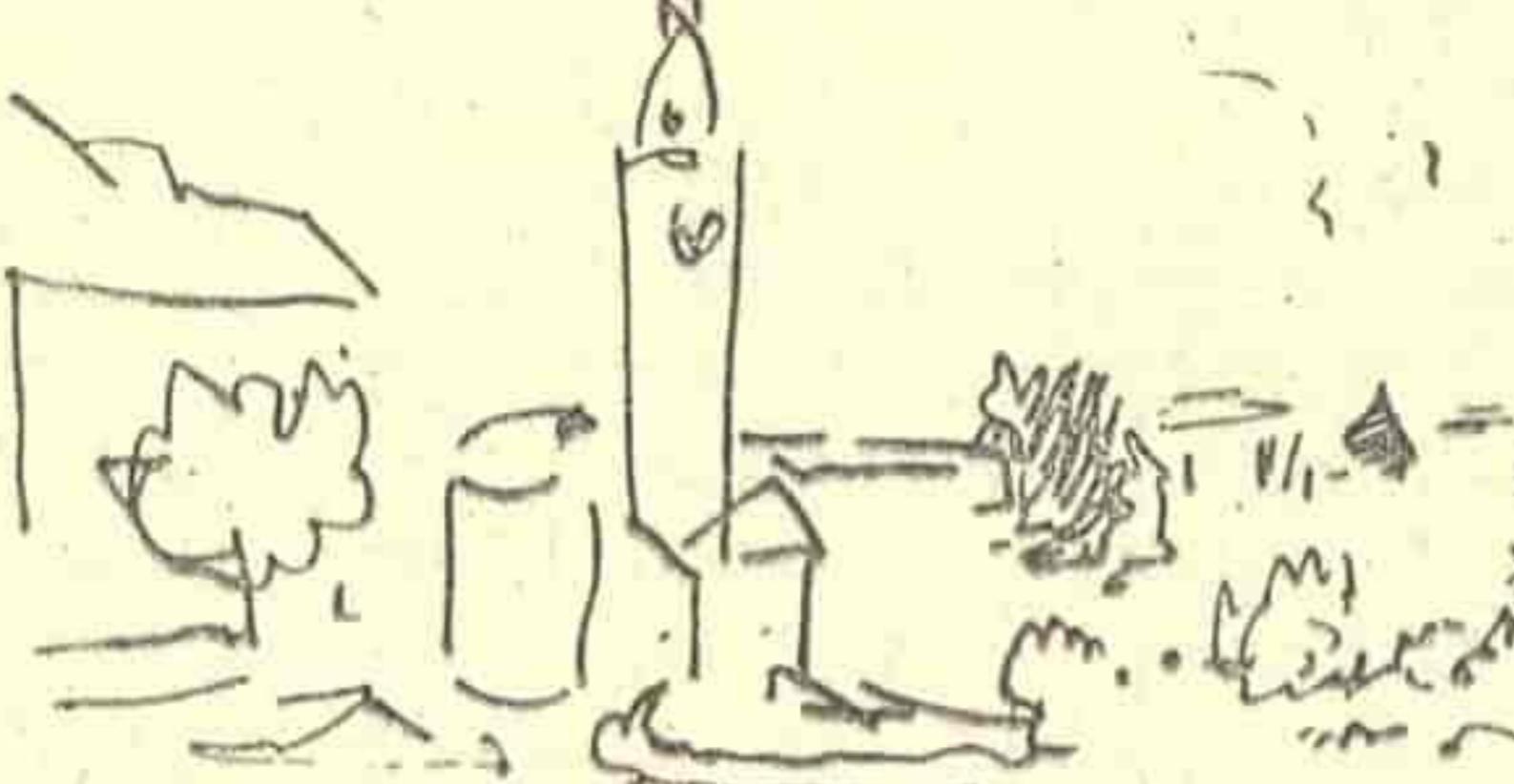

Bez dlake na jeziku

(IZBOR HRVATSKE I SRPSKE EPIGRAMATIKE;
IZBRAO, PRIREDIO I PREDGOVOR NAPISAO NA
SKO FRNDIC, "STVARNOST", ZAGREB 1964)

POJAVA svakog antologiskog izbora izaziva brojne probleme i nesuglasice, jer idealnog kriterijuma nema, a onaj postojeći obično ne zadovoljava sve ukuši i sva mjerila. Zato o antologiarima treba suditi sa rezervom, ako je vreme toliko moćno da nekoj pesniku odbacni ili ponovo oživi i uzdigne iznad nekada više cenjenih savremenika, ono još pre može da preseđi antologijama, da ih sačuva kao spomen i meru jedne epohe, jednog pravca, shvatnja ili ukuša, kao što ih može predati zaboravu, pretvorenu u prah, dostaune jedino bibliografiju i mesta u fuznotama. A kada je još u pitanju antologija epigrana, tog čudljivog i neispitanog, a tako starog, od davnina znanog područja, onda su nesporazumi neizbežni, bez obzira na trud koji je ulazio antologičar.

Prvi nesporazum sa Frndičevom antologijom izaziva već sam naslov: "Bez dlake na jeziku". Epigram nije sokačara koja sve dobacuje u lice; on svetu kazuje neprijatne istine, ali na jedan produbljeniji i svršednosti način; epigram nije isključivo agresivan i destruktivan, on je na svoj način defanzivan i human, posvećen odbrani ljudskog doštovanstva i istinskih čovekovih ciljeva,

Preveo Mario SUŠKO

kve jesu. Kao i Vilijamsovi stihovi o smrti, citirani na početku, ili Eberhartovi:

Video sam na padini brežuljka crknuto jagnje, Njegovi udovi bili su propeti zajedno s tratinčicama. San je bio dubok, Lice zariveno u zeleni jastuk A utroba je zjapila truleći ostavljen vranama za jelo.

Uprkos tome, ova otvorenost ne predstavlja neku novinu u poeziji ovog veka. Ono što je novo jeste njeni insistiranje na "morbidnim" temama, na čemu insistiraju mnogi pisci, ne samo tu i tamo nabačenim odloženim, već u velikim količinama. "Uvek sam mislio o.....", pisao mi je jedan pesnik, kao o našem dečaku s rumenim licem, obozavajući život, koji bi mogao uzeti u obzir sve ljudske brije i zaista misli takо. Međutim, čitao sam njegovu najnoviju knjigu i shvatio, čitajući pesmu za pesmom, da se iza tog andeoskog osmeha krije crv. Smrt je prisutna na svakoj stranici.

Smrt na svakoj stranici, iako je više puta smrt (i ponovo rođenje) naše civilizacije onečito predstavlja pravu opasnost. U savremenoj poeziji mi smo sve više i više suočeni s potrebom da osjetimo očito samoubistvo, ili barem samoizdorstvo kulture. "Čisti proizvodi Amerike, piše u Vilijams, silaze s umu".

Nikoga nema da posvedoči i doveđe nešto u sklad, nikoga da vozi kola

Savremena pesnička pretpostavka koja prevladuje ukazuje na to da smo mi, podvrgavajući se organizaciji, institucionalizaciji i mehanizaciji njima za volju, u opasnosti da izgubimo vezu s izvorima radosti i živnosti: uživanju u osećajima, tradiciji i ritualu, samopotrđivanju unutar istinskog ljudskog konteksta. Rendal Džerelova (Randal Jarrell), "Devojka u biblioteci" pokazuje tipičan san devojke, koja je izabrala za svoje predmete domaćinstvo i fizičko vaspitanje, u čitaonici koledža. Njegova satira ublažena je sažaljenjem koje on oseća prema toj devojci, kao jednoj nevinoj žrtvi vremena, a koja je u nekom drugom veku mogla biti jedna od onih nepoznatih „ukrašenih devojaka“ koje pevači dok predu". Pesma se završava potvrđivanjem „stvarnog“ ili izvornog stanja te devojke koja je stavljena nasuprot onom što bi civilizacija učinila od nje:

... ja sam video U tvojim srušenim očima zauvek prisutnog Kralja Zita kako doziva migom svoju Proletariju kraljicu.

Nakon dvadeset godina naša poezija mogla bi se gotovo očarati u zajedničkom nastojanju da se ponovo ustanove životverne veze sa svim što je u prošlosti stvaralo mit, bilo neko čudesno kontempliranje i davalo moć i da se, isto tako, otkriju proširena i nova značenja. Od „Pustе zemlje“ do „Elegija“ Muriel Rukejser (Muriel Rukeyser), Paundovog „Povratak“ do Kreinovih samo-analiza, neobična psihološka borba za takav kontinuitet i prorod kulture pridonela je razvijetu potpuno raznolikoj i ipak jedinstvenoj literature. Moderni pesnik, bilo da piše o majmunovratu Svinji, ili o revolucionarnom prekidu zbog čaša oranžade, ili o „nepokolebiljivom kritičaru koji trza svojom kožom kao konj koji oseća buhu“, poseduje s Demokritom i Ščepićem obdarenost i za smeh i za veru u ljudsku mogućnost.

BELEŠKA

Američki kritičar M. L. Rosental (Rosenthal), rodjen 1917. godine, izdao je svoju najznačajniju knjigu „Moderni pesnici“ („Modern Poets“) 1960. godine. Pored eseja o Paundu (Rosenthal se smatra jednim od izvršnih poznavalaca toga pesnika), Elliott i Jejsitu, tu su objavljeni i eseji koji obuhvataju šire područje moderne poezije upore. Rosental je profesor za englesku književnost na univerzitetu u Njujorku. Saradivao je s mnogim časopisima („Poetry“, „Nation“, „The Yale Review“). Sa A. Dž. M. Smitom (A. J. M. Smith) je napisao knjigu „Istraživanje poezije“ („Exploring Poetry“).

KNJIGA

JEVGENIJE JEVTUŠENKO

TAJNE

(KNJIŽEVNO DRUSTVO „NESTOR ZUĆNI“, NIŠ, 1964,
PREVEO SAVA PENCIC)

Jevtušenko je od onih novatora u poeziji koji su u baratanju rečima manje precizni i obavrići. Jedna, da kaže, nedovoljno pažnja u klesanju stihu, u obradi poetske slike, jeste uniforma njegove poezije u kojoj nema unformisanosti. U iskidanim vezovima njegovih stihova mi naziremo jedan složen splet emocija koje u ukupnom zbiru daju jedno sintetizovano, više polimanje života. Dobija se utisak da pesnik često ne vodi dovoljno računa o produljivanju emocionalnog i intelektualnog u pesmi. Cesto u pesama blesnu fino smisljene metafore koje se odmah izgubu u verbalnoj igarici rečima u kojoj pesnikovo emotivno biće ima veoma malo udelu. Na primer: „Meni se svida kada mi se neko svida“. Ili: „Meni se svida / i se neko svida“. Ili: „Meni se svida / i se neko svida“. Struktura njegovih pesme je više vezana za metod razbijenih rimtskih proze, ali ritam i finalna sentenca je izdvajaju od pesme u prozi.

Karakteristično je za Jevtušenkova poeziju izobilje motiva koje on otkriva pri svakom svom susretu sa okolinom, a to su najčešće male, edine stvari koje su u njegovoj poeziji našle svoje ovapločenje.

Osećanje revolucije, njene surovosti i pitomine, postaju ne samo česta nežnost, već i pesnikov mrak, površka i prokljinjanie onih koji su u stanju da je iznevare.

„Ginuli ste za revoluciju, ginuli bez računa.

Za vašu službu istini, za vernošć u dane te, vi ste za mene komunisti sa članskom kartom i bez nje.“

Jevtušenko kao da sam doprinosi stvaranju onih konflikti i sukoba sa oficijelnom kritikom koja ga apsolutno negira i odbacuje, time što akti-va svoju stvaračku tenziju protiv bilo kakve smisljene, šematske inscenacije kojom se potvrđuje unapred određeno načelo. Ovdje je potrebna samo jedna letimična digresija o prošlosti da bi se suočili sa onom literarnom surovošću koja je vladala pre nekoliko decenija u ruskoj literaturi, da bi se shvatio stvarni značaj Jevtušenkova stvaračstva. Njegov poetski domet koji, ubedeni smo, nije dostigao svoju potpunu visinu, uzdignut i do artizma, najednom je probio iz okamenjenih estetskih šema sa svom raskošnom skalom svojih ljudskih emocija.

Zbirka „Tajne“ među čijim koricama su se našle najnovije pesme ovog mladog barda ruske poezije, a u prevedu Save Penčića, pokazuje da u njegovom razvoju (gotovo posle svake nove pesme) imaju nagli formalni i sadržajni zaokreta. Ono čime se od početka odlikovalo i sada je pristupno, a to je bezrezervna iskrnenost u saopštavanju svog sopstvenog životnog iskustva zbog kojeg je i osvojio tolike simpatije svoje generacije. Jevtušenko.

Ostala dva poglavja ove knjige, treće i četvrti, obuhvataju nedeštrovanu (anonimnu) i narodnu epigramatiku. (I. S.)

TIBOR DERI

NIKI

(FORUM NOVI SAD 1963; PREVEO ALEKSANDAR TIŠMA)

IME TIBORA DERIJA bilo je dosta pominjano, naročito na Zapadu gde se čitalačka publike pre nisu upoznale sa njegovim delom. Ali taj interes bio je, na žalost,isto toliko vezan za politiku, za učešće Derija u oktobarškim događajima u Madarskoj, događajima koji su ga niz godina isključili iz književnog života zemlje. Sad, kada su se stisale strasti, možemo svakako objektivnije da sudimo o delu ovog pisača. Za naše čitaoce i za one koji su Derijevo imo dovodili u vezu sa politikom zanimljivo je da znaju da je Deri pisac koji se javio još prilično davno ali koga je u književnom svetu upravo proslavio mali roman „Niki ili život jednog psa“, iako bi možda bilo zanimljivo da upoznamo i njegove velike romane „Nedovršena rečenica“ i „Odgovor“. To bi nam, možda, pomoglo da delu Derija pristupimo svestranije, da ga odvojimo od tražljivih političkih okolnosti i da u njemu sagledamo revolucionara.

„Niki“ je priča sa dva plana: s jedne strane to je stvarno slika života jednog jednog psa, s druge strane to je reljef i potresan dokument o mračnim danima Vladavine kulta ljevitosti u Madarskoj. Pas Niki koji živi u susedstvu jedne profesorske porodice uporno se trudi da u nju uđe u čemu na kraju i uspeva. Profesor Anča živi na periferiji Budimpešte i nikako ne

zanimljivo je što je Deri izabrao lik jednog psa za ogledalo devijacije i grubog narušavanja zakonitosti u Madarskoj početkom pedesetih godina. Ne manje zanimljiv je način na koji je Deri koncipirao svoju priču: Skršt i sažetost kazivanja bili su glavni elementi njegove kompozicije. Deri se od površne realnosti distancira siblimnom ironijom sa dosta gornjih i oštrenih satira. To je malo majstorsko delo all istovremeno i ljudski dokument naših dana.

Knjigu je više nego korektno preveo Aleksandar Tišma a kratak informativni pogovor napisao Ištvan Seli. Treba pohvaliti ukušen opredjene knjige u čemu je izdavačko preduzeće „Forum“ iz Novog Sada još jednom potvrdilo ugled koji uživa u svetu naših izdavača i čitalaca. (E. R.)

neprevedene knjige

ERWIN STRITTMATTER

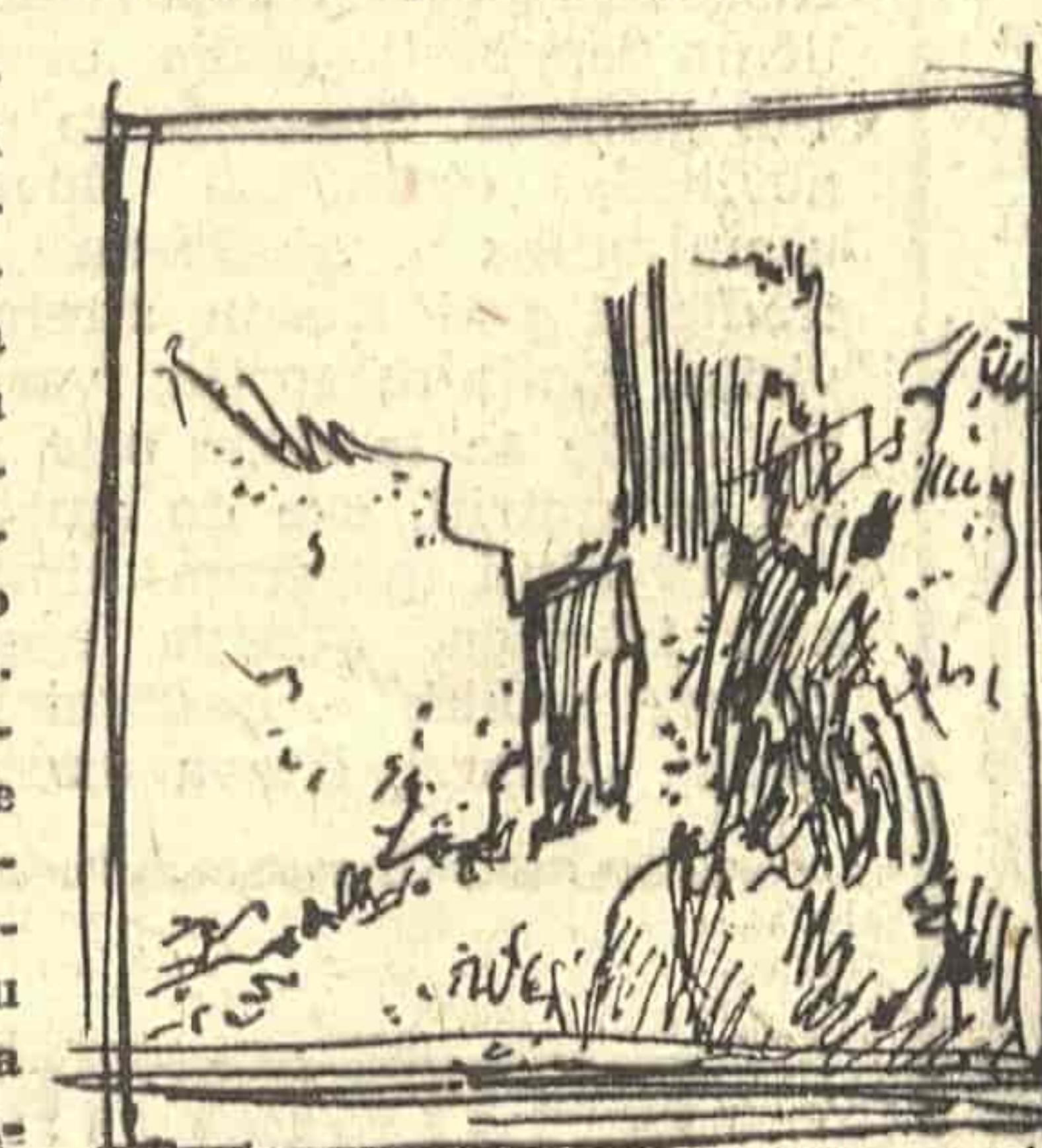
DER WUNDERTÖTER

ERWIN Stritmater je jedno od najimpozantnijih imena u novoj iljetariji Demokratske Republike Njemačke i ujedno jedan od glavnih predstavnika socijalističkog realizma uposte. Napisao je čitav niz uspјelih romanima („Tink“ (1955), „Cudotvorac“ (1957) i svojim posljednjim mnogo diskutovanim romanom „Ole Biengkopp“ (1963)).

Romanom „Cudotvorac“ (Der Wundertöter) Stritmater nastavlja bogatu tradiciju njemačkog biografskog romana, takođevozvanog „Bildungs“ ili „Entwicklungsromana“, ali ova književna vrsta dobiva u Stritmaterovom djelu jedan novi kvalitet. To više nije obična biografija jedne sitne malograđanske duše, to je duhovita i pomalo tužna priča jednog istinitog života. Autor ne razvija karakter svog junaka u smjeru jednog manje ili više utopističkog (malograđanski idealističkog) cilja, nego ga stavlja u otvoreni sukob sa često grubim stvarnošću svakodnevnog života. On pokušava da njegov životni put posmatra sa sta-

PISU: IVAN SOP, BISERKA RAJČIĆ,
BOŠKO BOGETIĆ I MIRA NJERS

„AUFBAU-VERLAG“ BERLIN 1957)

gradanske sredine, koja je u to vreme predstavljala pogodno tlo za razvoj i jačanje fašizma. To je ujedno i glavno lice romana, Stanislav Bidner, sedmo dijete sručnog seoskog staklarja, koji života u teškim prilikama zaostalo velike socijalne bijede. On se svojom prirodnom inteligencijom i zdravim pogledima na svijet odvaja od pasivne, bezizrazne i još nedovoljno formirane mase naroda. Sam roman pisan je tehničkom hronikom i stoga ima samo jednu nadružnost – životni put Stanislava. Međutim, u pozadini ove ponekad avanturistički pikarske, ponekad dirljivo tужne sudbine naslučjuje čitatavu panoramu malograđanske sredine Njemačke u doba rastućeg imperializma i brutalno naviranje fašističkog terora. Na kraju romana Stanislav se načini na kraju staze posute trnjem gorog i oštrenog života, ali ujedno i na početku novog puta na kome on više neće biti sam. Bit će to put u novo društvo „Cudotvoraca“, u srećnu zajednicu ljudi u koju je predviđao pisac socijalista. (M. N.)

